

Stop met de steekpenningen

Hoe olie en andere grondstoffen Afrikaanse economieën schaden

Ghana kan in 2014 dagelijks 80.000 vaten olie produceren. Daarmee verdient het 2.1 miljard dollar per jaar. Wie denkt dat het land dan uit de zorgen is, vergist zich. De armoede neemt alleen maar toe.

Paul Collier: *The Bottom Billion. Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It.* Oxford University Press, 205 blz. € 20,-

John Ghazvinian: *Untapped. The Scramble For Africa's Oil.* Harcourt, 320 blz. € 27,-

Nicholas Shaxson: *Poisoned Wells. The Dirty Politics of African Oil.* Palgrave, 280 blz. € 28,-

PETER VERMAAS

Het gaat goed met Ghana. Terwijl in buurlanden als Ivoorkust en Togo oorlogen worden uitgevochten of dictators het volk onderdrukken, is Ghana een oase van rust. De economie groeit al jaren, de democratie wordt steeds volwassen en het aantal mensen dat onder de armoedegrens leeft, neemt gestaag af.

Maar het kan nog beter. Half juni ontdekte het Britse Tullow Oil in de Ghanese kustwateren meer olie dan de Ghanese autoriteiten voor mogelijk hadden gehouden. Na uitgebreid onderzoek concludeerde het bedrijf dat na de nodige investeringen 600 miljoen vaten olie van mooie lichte kwaliteit uit de grond gehaald kunnen worden. Over zeven jaar kan Ghana dagelijks 80.000 vaten olie produceren en daarmee tegen de huidige prijs 2,1 miljard dollar per jaar verdienen. Volgens Tullow is het de grootste olievondst in Afrika in jaren. De Ghanese president John Kufuor reageerde opgetogen. „Zelfs zonder olie doen we het al goed. Maar nu, met olie als stimulans, gaan we vliegen,” jubelde hij tegenover de BBC.

Had de president een van de onlangs verschenen publicaties over de verwoestende kracht van olie in Afrika gelezen, dan was hij iets minder optimistisch geweest. De Britse historicus en journalist John Ghazvinian reisde voor *Untapped. The Scramble for Africa's Oil* langs twaalf Afrikaanse landen waar olie opgepompt wordt of waar politici als Kufuor juist concessies hebben afgegeven aan grote multinationale olieondernemingen.

Ghazvinian sprak met lokale autoriteiten, met kopstukken van de olie-industrie en vooral ook met gewone Afrikanen. Hij legt in zijn boek pijnlijk bloot dat de hoop op een eerlijke verdeling van de olieopbrengsten meestal ijdel is. En zeker in Afrika. De eveneens Britse journalist Nicholas Shaxson komt in *Poisoned Wells* tot een vergelijkbare conclusie. Aan de hand van een tiental portretten van min of meer bekende Afrikanen beschrijft Shaxson, bogend op zijn jarenlange ervaring als correspondent voor onder meer persbureau Reuters, de morsige geschiedenis van Afrikaanse olielanden als Angola, Gabon en Equatoriaal Guinee.

Maar het evidente voorbeeld, in beide boeken, is Nigeria. Voordat daar vijftig jaar geleden olie werd gevonden, was dat, net als Ghana nu, een gemoedelijk land. Natuurlijk waren er af en toe opspelende tegenstellingen tussen de meer dan 250 verschillende stammen, maar dankzij een agrarische productie waarmee de hele West-Afrikaanse regio gevoed kon worden, was de welvaart in Nigeria relatief hoog. Pas toen vanaf halverwege de jaren zestig de olie begon te stromen, zakte die ontwikkeling in rap tempo in. In 1980 leefde nog 28 procent van de be-

Olievelden van het concern Agip in Ebocha bij Port Harcourt in Nigeria Foto George Osodi/AP

volking onder de armoedegrens, inmiddels is dat 57 procent. In de Nigerdelta, waar Shell en Chevron dagelijks meer dan twee miljoen vaten olie oppompen, is dat zelfs 70 procent.

Ghazvinian beschrijft in zijn eerste hoofdstuk een niet ongevaarlijke reis door de Nigerdelta. Lokale gidsen leiden hem in

Meer dan 200.000 vaten verdwijnen per dag in de handen van criminelen

gammele auto's en verweerde speedboten langs vissersgemeenschappen die door de olie hun rustige wereld hebben zien veranderen in een wildwestfilm. In de Delta wordt een sluimerende oorlog uitgevochten tussen rebellen groepen, onafhankelijkheidsbewegingen, lokale en federale overheden en op de achtergrond de invloedrijke grote olieproducenten. Volgens schattingen vallen bij deze strijd jaarlijks rond de duizend doden. Meer dan 200.000 vaten olie verdwijnen dagelijks in de handen van criminelen. Met behulp van corrupte ambtenaren en (ex-) werknemers van de oliebedrijven wordt de olie het land uitgesluisd en veel van het geld dat hiermee wordt verdiend, wordt weer besteed aan AK47-geweren en raketwerpers om de onafhankelijkheidsstrijd van verschillende door de olie-rijkdom overmoedig geworden lokale groeperingen te ondersteunen.

Garantie

Nigeria is een extreem voorbeeld. Maar ook in andere ontwikkelingslanden is de ontdekking van olie geen garantie voor de afname van de armoede geweest. 'Zonder enige uitzondering', schrijft Ghazvinian, 'heeft ieder ontwikkelingsland waar olie is gevonden zijn levensstandaard achteruit zien gaan en zijn bevolking zien lijden, terwijl minder goed bedeelde buurlanden in (relatieve) welvaart verder konden gaan.'

Dat is te verklaren aan de hand van wat

economen – naar de vondst van de aardgasbel in Slochteren – 'Dutch disease' noemen, de Hollandse ziekte. Door de export van olie neemt de hoeveelheid buitenlandse deviezen in een land toe, waardoor de waarde van de lokale munt geflatteerd hoog wordt. Geïmporteerde producten worden zo een stuk goedkoper en omdat deze producten een grotere kwaliteit wordt toegedicht, stappen steeds meer mensen daarop over. Kleine boertjes of ambachtslieden in eigen land verliezen daardoor een stuk van hun afname. Ze trekken vervolgens naar de stad om hun geluk te beproeven, waardoor minder eerste levensbehoeften in eigen land geproduceerd worden en meer mensen afhankelijk worden van de relatief duurere geïmporteerde spullen of zelfs van voedselhulp. Zo werd Nigeria, lange tijd de graanschuur van West-Afrika, in korte tijd een land dat niet meer in staat was voldoende voedsel voor zichzelf te produceren.

Wetenschappers noemen dit de 'paradox van de overvloed' of de 'vloek van de olie'. De Britse econoom Paul Collier, directeur van het Centre for the Study of African Economies aan Oxford University, heeft ooit becijferd dat de kans op burgeroorlog in een Afrikaans land varieert van een procent in een staat zonder natuurlijke hulpbronnen tot 25 procent in een land dat wél olie, goud, diamant of bijvoorbeeld coltan in de grond heeft. Zie de olielanden Angola, Soedan, Tsjaad en Nigeria, maar bijvoorbeeld ook de diamantrijke gebieden in de Democratische Republiek Congo en Sierra Leone.

In zijn nieuwste boek *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It* zet Collier op een rijtje wat de vier valkuilen voor ontwikkeling van de allerarmste landen zijn. Hij noemt niet alleen de averechts werkende aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen, maar ook het risico van zwakke economieën om in oorlog verzeild te raken, de nadelen van toch al matig ontwikkelde landen als ze slechts door land en niet door water zijn omgeven en de gevaren van slecht bestuur in kleine landen.

Collier, die jarenlang voor de Wereldbank werkte, sluit met zijn boek aan op de grote belangstelling voor populair wetenschappelijke boeken over ontwikkelingssamenwerking. Net als de New Yorkse economen Jeffrey Sachs (*The End of Poverty*) en William Eas-

terly (*The White Man's Burden*) heeft hij in *The Bottom Billion* veel van zijn onderzoek van de laatste jaren op een toegankelijke wijze bondig bijeen gebracht. Hij constateert dat er in de wereld minder armen zijn dan ooit, maar dat één miljard mensen in landen wonen die door een of meer van de door hem beschreven valkuilen voorlopig niet aan ontwikkelen toekomen. Zij dreigen als 'falende staten' uiteen te vallen. De meeste van die landen liggen in Afrika.

Verandering

De journalist Ghazvinian schreef een gedegen en leesbaar boek over de actuele problemen die met Afrikaanse olie gepaard gaan, de journalist Shaxson plaatst die problemen in een historisch kader, maar de wetenschapper Collier komt met een vlammend pleidooi voor verandering. Om desintegreerende landen met natuurlijke rijkdommen voor verder onheil te behoeden, adviseert hij een charter waarin westerse landen in hun honger naar olie en andere grondstoffen beloven ook in arme landen met minder goed bestuur hun westerse maatstaven te handhaven en niet mee te doen in de race om de meeste steekpenningen.

Dat klinkt nogal idealistisch of naïef, maar Collier merkt terecht op dat het zogeheten Kimberley Proces, waarbij overheden en de internationale diamanthandel proberen de verkoop van 'bloeddiamanten' tegen te gaan, succesvol is. Mede naar aanleiding van het pleidooi van Collier is hier in juni in de VN-Veiligheidsraad op initiatief van België voor het eerst over gesproken.

Vanwege de Chinese belangen in het door oorlog verscheurde Soedan werd daar echter nauwelijks over olie gediscussieerd. Dat lag te gevoelig. Toch zijn de acht rijkste industrielanden volgens Paul Collier wel degelijk geïnteresseerd in een discussie over de consequenties van de behoefte aan grondstoffen. Met de onrust in het Midden-Oosten zoeken alle grote landen naar alternatieven voor de olie uit de Perzische Golf. En dat alternatief kan gevonden worden in Afrika, dat in 2005 voor de Verenigde Staten al een grotere bron van olie was dan het Midden-Oosten. Als daarbij rekening wordt gehouden met de kwetsbaarheid van de landen waarin de nieuwe bronnen worden aangeboord, kan Ghana echt gaan vliegen.